

УДК 821.112.2–14«19»

ПОЕТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОНЯТТЯ ДУШІ В НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ПОВОЄННІЙ ЛІРИЦІ XX СТОЛІТТЯ

Наталія Романова

доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри німецької та романської
філології Херсонського державного університету
Україна
e-mail: vissensvelt@gmail.com
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-7444-3811>

АНОТАЦІЯ

Термінологічна невизначеність поняття душі в психології зумовлює необхідність подальшого всебічного аналізу його вербалізації з використанням новітніх методів, орієнтованих на проникнення в механізми національної мовної творчості. Актуальність дослідження визначаємо й загальною спрямованістю сучасної лінгвопоетики на розгляд семантики художнього тексту в площині ментальних і психічних процесів, що дає змогу уточнити характер взаємодії між мовою та мисленням, між мовою та емоційною сферою особистості.

Метою наукової розвідки є з'ясування семантичного наповнення поняття душі в німецькомовній повоєнній ліриці XX століття.

У статті розкрито поняття Seele «душа», окреслено його синоніми, відображено лексичні засоби реалізації в текстовій тканині, простежено й співвіднесено географію, гендерний чинник та логіко-семантичні підходи до тлумачення природи душі, виокремлено та проаналізовано семантичні підгрупи, що позначають феномен. За допомогою кількісних показників встановлено «типову», «перехідну» й «нетипову» поетичну інтерпретацію. «Типова» поетична інтерпретація ґрунтується на індексі 3 і вище, «перехідна» має індекс 2, «нетипова» — індекс 1. Типовими підходами є філософський, психологічний, культурологічний та інтегрований (комбінований), перехідними постають космогонічний, релігійний, біологічний та науковий, нетиповими визнаємо сакральний підхід. Доведено етнічну, культурну й гендерну розбіжності в трактуванні душі, а також енциклопедичність поглядів поеток і поетів ФРН, селективність (вибірковість)

поеток і поетів НДР, Австрії, Швейцарії, периферійність (нехтування) — поеток і поетів Люксембургу.

Отримані висновки є суттєвими для з'ясування специфіки національної концептосфери певної культури та типів варіантних мовних відповідей у ході відтворення спільного етнокультурного змісту.

Ключові слова: душа, поетка, поет, ФРН, НДР, Австрія, Швейцарія, Люксембург, поетична інтерпретація, семантика.

Вступ. Проблема об'єктивації душі в лінгвістиці не нова. Її осмислення реалізується через загальнокультурний, філософський, релігійний (Носенко, 2007: 346), психологічний, когнітивний, зіставний (Зуєва, 2013; NDiaye, Мусатаєва, 2020: 70) та інші аспекти (Ерофеева, 2014; Пименова, 2009: 130; Романова, 2017: 76–77; Стрельников, Стрельникова, 2008: 179–190). Загальнокультурне тлумачення включає в себе пряме й переносне значення. Пряме значення маніфестує, з одного боку, «життєвий принцип», «внутрішній» (психічний) «світ живої істоти, життєву силу», «характер людини», з іншого — «людину як носія добрودушності й безкорисливості», переносне значення орієнтує на «духовний, керуючий центр, рушійну силу», людину як соціальну істоту, «глибинну суть чогось», а також указує на особливе ставлення мовця до предмета думки (WAHRIG, 2012: 853). Стосовно філософського контексту, то матеріалісти нехтують душею, ідеалісти визнають її духовним началом буття, антонімом матерії (Прохоров, 1982: 417), контактери номінують «матрицею з певним початковим складом енергій, який в процесі вдосконалення змінюється шляхом постійного наповнення чарунок новими енергіями» (Секлитова, Стрельникова, 2004: 48). В свою чергу, релігія розглядає феномен як «безсмертну частину людини», яку «охороняють, рятують, псують, гублять, продають злим, темним силам», якій «шкодять», яка «кається», «горить у пекельному вогні», «гіперкорислива», «неспокійна, занепокоєна, тривожна» (WAHRIG, 2012: 853), психологи, синтезуючи біологічний і суспільний компоненти, стверджують, що душа опосередковує внутрішній (невидимий) і зовнішній (видимий) світ людини, робить людину людиною (Минаєва, 2005: 264), когнітологи акцентують увагу на розпредметненні знань певного етносу про душу через когнітивні моделі (концепти), що мають антропоморфні ознаки (Пименов, Пименова, 2009: 185), контрастивісти визначають специфіку й особливості душі крізь призму національної мови й культури

ри (Хабибуллина, 2011) тощо. Доведено, що в поетичному тексті 90-х років ХХ століття душа постає в двох планах: більшою мірою в загальнокультурному, меншою в релігійному. Причини асиметричності вбачають у хронології, інтенціях, менталітеті, національності авторів та жанрі поезії (лірика) (Носенко, 2007: 348). Поезія, як слушно вистовує В. Бріцин, невід’ємна від розмаїття відчуттів і почуттів, «душевних емоцій і рухів, які володіли поетом» (Бріцин, 2021: 39). Через емоційну сферу мовця можна долучитися до експліцитного й імпліцитного значень мовної одиниці (Kogolova, Zhmayeva, 2021). У цьому контексті поняття душі пов’язане з психікою, психологією, мовою, культурою. Все це свідчить про актуальність вибору теми статті.

Метою дослідження є з’ясування семантичного наповнення поняття душі в німецькомовній повоєнній ліриці ХХ століття.

Для реалізації поставленої мети необхідно розв’язати такі **завдання**: коротко схарактеризувати емпіричний матеріал, укласти експериментальну картотеку, висвітлити семантичне наповнення аналізованого поняття в німецькомовних поетичних текстах 1945–1961 років.

Матеріали та методи дослідження. Поетична інтерпретація поняття душі ґрунтується на основі німецькомовної збірки вибраних поезій «Deutsche Lyrik Gedichte seit 1945», виданої відомим німецьким письменником, поетом, графіком, редактором Горстом Бінгелем у 1961 році. До антології увійшли поезії неординарних німецькомовних поеток і поетів Західної (ФРН) і Східної (НДР) Німеччини, Австрії, Швейцарії, Люксембургу. Критерії укладання книги охоплюють дебют поетки/поета після Другої світової війни, головний твір поетки/поета, написаний німецькою мовою після 1945 року, розмаїття повоєнної тематики й тип жанру (лірика, де домінують не тільки почуття, емоції і настрої, як уже зазначалось вище, а й новий, «революційний» або нестандартний погляд на війну), актуальність і значення проблематики та інтелектуальний читач. Останній постає як обізнана із літературним процесом на рівні автора особистість, тобто читачеві не потрібні ані коментар, ані тлумачення: ключ до авторського задуму він шукає самостійно, переживаючи емоції, не схожі на «стереотипні» (Bingel, 1978: 215–222). Розмірковуючи над природою художнього таланту, Г. Бінгель відзначає й місце та роль «обраних» поеток і поетів у людському житті: вони є медіумами й документалістами історії (там само: 227). Зрозуміло, що ці високі вимо-

ги відобразились і на поетичній інтерпретації поняття душі. Йдеться про духовний план та вічні цінності, як-от: любов, добро, істина, мораль, справедливість, свобода, вірність (Параскевич, 2005). «Духовність — основа менталітету кожної нації» (Голобородько, 2002: 337) протистоїть бездуховності, виявляється через совість поетки/поета, спрямування її/його інтересів і нахилів на пізнання та освоєння навколишнього світу. Одухотворена поезія змінює світ на фундаментальному рівні, рятує й очищає його від хаосу й беззаконня, об’єднує й окультурює лінгвоспільноту, народ, людство (Пірен, Ребало, 2011). Детальний аналіз духовності як онтологічної властивості людини та ціннісних орієнтацій репрезентовано в студіях С. І. Донець (2017), О. Ю. Головіної (2016), О. І. Климишин (2012), С. В. Матяж, А. О. Березянської (2013) та ін.

Впадають у вічі класифікації поетичних текстів за тематичною, алфавітною, біографічною й бібліографічною ознаками. Виокремлюємо десять тем (1) «Einiges ist noch zu regeln», (2) «Wo uns die Jahre verdarben», (3) «Euere Siege waren vorübergehende nur», (4) «Die Erde bebt noch», (5) «Unterrichtet in der Liebe», (6) «In der Nacht dieser Welt», (7) «Was dich verwandelt», (8) «Wir schrieben Pamphlete mit Tau und mit Teer», (9) «Tanz aus metallner Figur», (10) «Herr, ich glaube», сто поеток і поетів, наприклад: І. Бахман (Австрія), В. Бехлер (ФРН), Г. Бендер (НДР), Г. Беш (Швейцарія), А. Кольц (Люксембург), три різновиди подачі біографічних даних: поширені (13–10 рядків), помірно поширені (9–7 рядків), непоширені (6–4 рядків).

Зауважимо, що біографічні дані структурують за п’ятьма категоріями: рік народження, місце народження, освіта, воєнне життя, список публікацій, бібліографію реалізують через назву поетичного твору за алфавітом та місцезнаходженням у збірці.

Наприклад:

NIC WEBER, geb. 1926 in Luxemburg, studierte in Paris, redigierte längere Zeit die Zeitschrift “Les Cahiers Luxembourgeois” und ist heute Redakteur bei Radio Luxemburg. Schreibt Prosa und Lyrik. Herausgeber der Anthologie “Junge Lyrik und Graphik aus Luxemburg” (1961). Veröffentlichungen u.a. in: “Die makabren Zeichnungen des merkwürdigen Herrn Schreib”, “Streit-Zeit-Schrift”, “Zyklen — beispielsweise”.

In spitzlosem Horn

Seite 115 (Bingel, 1978: 252).

Кількість віршів варіює: від одного до шести.

Наприклад:

Юрген Бекельман, Рейнгарт Пауль Бекер, Томас Бернгард та ін. (одна позиція), Фелікс Бернер, Вольфганг Борхерт, Райнер Брамбах та ін. (дві позиції), Ганс Бендер, Горст Бінек, Йоганес Бобровський та ін. (три позиції), Вольфганг Бехлер, Макс Болігер, Ганс Магнус Енценсбергер та ін. (чотири позиції), Інгеборг Бахман, Вальтер Гелерер, Гюнтер Грас та ін. (п'ять позицій), Неллі Закс, Герта Крефтнер, Крістіна Лафант та ін. (шість позицій) (там само: 229–253).

Географію поширення та гендерний чинник аналізованих поетичних текстів унаочнено в таблиці 1.

Таблиця 1

Географічний та гендерний розподіл поеток і поетів за антологією «Deutsche Lyrik Gedichte seit 1945»

Країна	Абсолютна кількість		Приклад
	поеток	поетів	
ФРН	5	43	П. Гамм, М. Л. Кашніц
НДР	1	18	Г. Дейке, К. Рейніг
Австрія	5	9	К. Буста, П. Целан
Швейцарія	3	14	Е. Буркарт, Г. Р. Гільті
Люксембург	1	1	Н. Вебер, А. Колиць

Із табл. 1 видно, що максимальна кількість поеток (5) проживає у ФРН та в Австрії, поетів (43) — у ФРН, мінімальна кількість поеток (1) характерна для НДР та Люксембургу, поетів (1) — для Люксембургу. Отже, незважаючи на брак чоловіків після Другої світової війни, безробіття, економічну кризу, гіперінфляцію, домінують поети, що вказує на більш активну життєву позицію, багатий досвід та позитивну емоційну установку чоловіків. Звичайно, не можна нехтувати й темпераментом, характером і здібностями (Максименко, 2018: 236), які змінюються від умов життя (Черенько, 2021: 31). Нагадаємо, що повоєнна Європа була сповнена «несчасть і порожнечі», потребувала допомоги й підтримки цивілізованого світу (Європа після Другої світової..., 2021). Зокрема Німеччину було поділено на чотири окупаційні зони — радянську, американську, французьку та англійську, де формувалися органи нової влади, зароджувалися ідеї нової внутрішньої і зовнішньої політики, що привело до «глобального суперництва» й протистояння «Заходу» та «Сходу», «холодної війни», гонки

ракетно-ядерних озброєнь, «чорно-білого бачення світу» (Горбань, Білик, Дячук та ін., 2007: 303–310).

У межах тієї чи тієї країни співвідношення поеток і поетів непропорційне (ФРН, НДР, Австрія, Швейцарія) та пропорційне (Люксембург). Непропорційність оцінюємо за чотирма основними величинами: 1) надмірно велика, 2) відносно середня, 3) незначна, 4) мінімальна. Надмірно велика диспропорція трапляється в НДР і становить 18 індексів, відносно середню диспропорцію виявляємо в ФРН: поети переважають поеток у 8,6 раза, незначна диспропорція властива для Швейцарії: домінування поетів над поетками релевантне індексу 4,7, мінімальна диспропорція в Австрії орієнтує на індекс 1,8. Звідси випливає, що німецькі, швейцарські й австрійські жінки повоєнних років минулого століття, на відміну від люксембурзьких, відігравали другорядну роль у суспільстві та не конкурували з чоловіками в галузі літератури, яка вважалась «суто чоловічою справою» (Стяжкіна, 2015). Буття жінки минулого століття було обмеженим, замкненим на родині, чоловікові, дітях, господарстві (Откович, 2010: 6). На передній план висувається, з одного боку, проблема соціалізації емансипованої жінки, сенс її існування та становлення як особистості, з іншого — руйнування стереотипів щодо функцій жінки (Ковбасюк, Романова, 2008: 22–25).

У корпусі картотеки нараховуємо близько 70 фрагментів поетичних текстів з об'єктом спостереження, отриманих методом суцільного вибирання з 236 поезій загальним обсягом 205 сторінок. При цьому поняття душі маніфестовано словами *die Seele, sie, das Herz, herz, es, die Brust, Brust*. Іменники *die Seele* і *das Herz* уживають в однині й множині, а також як перший (*Seele, Herz*) і другий (*Herz*) компоненти композитів. Пишуть традиційно — з великої букви й нетрадиційно — з малої (*das herz*). Варіативне написання може вказувати на неординарність мовця (автора/-ки, ліричного героя/-їні), особливе ставлення до душі, спосіб привернення уваги адресата тощо. Особові займенники *sie* і *es* функціонують у поетичному тексті як синоніми іменників *die Seele* і *das Herz*, усувають повтор номінації та диференціюють душу за дією (активна/пасивна), гендером (жіночий/нейтральний роди), вітальністю (жива/нежива) (Левицкий, 2004: 4–8). Крім того, ці займенники є одним із художніх засобів, що сприяють актуалізації цілісності, зв'язності й розгортанню поетичного тексту та

впливають на читача, спонукаючи його до роздумів і відкриття нових смислів (Петренко, 2008: 7–9).

Зауважимо, що черговість появи семантичних підгруп іменника *die Seele* і його морфологічного варіанта *sie* підпорядкована змісту емпіричного матеріалу.

Іменник *die Brust* і його фонетичний варіант *die brust* уживаються лише в однині, ілюструють неживу й живу матерію на тлі культурних і соціальних чинників.

У зв'язку з обсягом статті детальний аналіз семантики синонімів *sie, das Herz, herz, es, die brust, Brust* не передбачаємо.

Багатоплановість і багатогранність феномена зумовлює залучення гіпотетико-дедуктивного, структурно-семантичного, логіко-семантичного, описового, інтерпретаційно-текстового методів та прийому кількісного аналізу.

Результати та дискусія. Виокремлено близько десяти семантичних підгруп лексеми *die Seele*, що номінують:

1) уявну енергетичну матрицю зі знаннями пращурів певного роду *wer ertrüge das Menschsein ohne das vorlaufende Wissen wenns hoch kommt achtzig Jahr das einzig endgültige Wissen den Vorsprung der Seele jetzt und in der Stunde*

die den Schalter öffnet (Kurt Leonhard Ein dürrer Lorbeerkrantz / Bingel, 1978: 23). Матрицю розуміємо як різновид одухотвореної «каркасної конструкції для заповнення, накопичення й зберігання *якісних енергетичних станів*», згідно з програмою, розробленою Сутями — високорозвиненими особистостями, творцями й інженерами, помічниками Бога щодо здійснення Його задумів (Секлитова, Стрельникова, 2004: 89, 161). Тут душа пов'язана зі вселенськими енергіями, асимільованими Космосом і планетою Земля, а також із генетичною та історичною пам'яттю, процесом раціоналізації життєвого світу, що має цінність для мовця;

2) палке бажання фізичної й психологічної свободи, що звільняє від болю

*Aus allem aufgehoben,
bist du der Wunsch der Seele,
daß sie im tollsten Toben*

sich nicht mehr quäle (Wolfgang Borchert Der Vogel / Bingel, 1978: 74), тобто душа має психічно-емоційне забарвлення, межує з божевільям, сприймається у контексті ілюстрованої ситуації позитивно;

3) космогонічну годувальницю морської стихії

*hier am Meer
mit seinen blauen Säuglingen,
die sich nähren
mondbesessen*

an der Seelenamme (Nelly Sachs Hier, wo ich scheiterte im Salz / Bingel, 1978: 101). Отже, душа є позаземною фемініною істотою, яка продукує життєдайну гірко-солону рідину для живлення частини Світового океану, оточеної суходолом планети Земля. За ступенем відособлення — це внутрішнє море *Meer*, тобто воно закрите від сполучення з океаном;

4) сукупність а) нещасливих і сумних танцюючих людей

*So wirst du gehen; nicht heiter ist der Reigen,
ernst bist du eingereiht in einem stummen Zug,*

wo arme Seelen ihre schönen Häupter neigen (Hans Jürgen Eggert Traurige Betrachtung / Bingel, 1978: 117). Сучасний танець, як відомо, є механізмом спілкування людей з іншими людьми, він дає змогу весело провести час, розслабитися, ближче познайомитись один з одним, створити танцювальний образ, «пластичний малюнок», продемонструвати етнічні традиції, глибинні почуття, емоційний стан тощо (Бистрицька, 2007: 96; Грибач, 2007: 65–66). Хоровод належить до найбільш давніх народних парних і водночас колективних імпровізованих танців, має тематико-обрядово-ігровий характер, органічно поєднує поезію, музику й хореографію. Зміст і завдання хороводу залежать від пори року. Формою хороводу є коло — символ життя і магічного початку всього живого (Лиманська, 2015). Звідси неподільність і чарункуватість, вічність і циклічність, динамічність і статичність, енергетична гомогенність і непорушність душі в фізичному просторі й часі; б) всіх страждених на Землі, що потребують божої милості

Ich will auch das noch mit den armen Seelen

und allen Traurigen auf Erden teilen (Christine Lavant Dreifach so groß wie sonst an Erdentagen / Bingel, 1978: 190). Присутність емоції суму — одного із семантичних варіантів емоції горя — характеризує душу як біо-психо-планетарне явище, що перебуває під патронатом Вищих

Сил. Відбувається переосмислення статусу душі в межах формул «Космос — планета Земля», «космічна енергія — психічна енергія», «Бог — людина», «радісні люди — сумні люди». Метафорично душа еволюціонує, розкривається, поширюється, розкладається і змінюється;

5) партитуру до панахиди

Noten zu Trauermärschen, zu Seelenmessen,

zu Totensonntagschorälen (Carl Guesmer Requiem / Bingel, 1978: 126).

Як бачимо, в тлумаченні душі померлого співіснують церковна, ритуальна й емоційно маркована інформація, що чітко відмежовує мертвих від живих, праведних від грішних. Після панахиди — своєрідного очищення і звільнення мерця від гріхів — домовину забивали цвяхами. З одного боку, щоб присутні не заважали йому налаштуватися на «подорож», з іншого — щоб він не турбував живих, пішов у «інший» світ із миром (Шейнина, 2001: 312);

б) мертву нехрещену дитину, що хворіла й страждала

Beim weißen Oleander

begruben sie das Kind,

und horchten miteinander,

ob nicht der falsche Wind

den Nachbarn schon erzähle,

daß es ein wenig schrie,

eh seine ungetaufte Seele

im Halstuch der Marie

erwürgt zum Himmel floh (Hertha Kräftner Dorfabend / Bingel, 1978: 128). Нехрещена душа належить не Богові й церкві, а родичам, її не поминають під час богослужіння, ховають за світськими звичаями без релігійної символіки, місце поховання позначають тумбою з табличкою, на якій містяться відомості про померлого. В наведеному прикладі нехрещену душу дитини транспортують у шарфі Божої Матері на небо, «до абсолютного світла й спокою» (Тресіддер, 2001: 235);

7) космогонічну субстанцію, локалізовану на планеті Земля

Und es trennt ein Riß die Seele klaffend bis zum Sitz

der Sterne (Urs Martin Strub Gemini: 145). Цим самим душа виявляє свою надприродність, первинність щодо тіла (Саух, 2003: 132–134);

8) молитву за упокій всіх померлих *Allerseelen* (Paul Celan Allerseelen / Bingel, 1978: 167). Така молитва дуже важлива для християн, оскільки

свідчить про їхню любов і турботу до ближнього. Молитва — відверта розмова з Богом — покращує або змінює становище (грішної) душі померлого в загробному світі. Розрізняють природну (фізіологічну) й неприродну (паталогічну, передчасну) смерть. Природна смерть — припинення життя організму без дії сторонніх смертоносних причин, неприродна — кінець життя під впливом шкідливих чинників. При цьому неприродна смерть кваліфікується як «насильницька (забій, убивство, самогубство, евтаназія) та ненасильницька (хвороба, отруєння, ураження струмом тощо) (Марчук, 1997);

9) час а) скорботи

gekostet, vertrunken, verträumt. Eine Stunde,

seelenverfinstert (там само); б) вічності

Herr, diese Stunde ist Dir untertan

wie die Unsterblichkeit meiner Seele (Max Bolliger Bekenntnis / Bingel, 1978: 214). Маємо не лише різний час та інтервал, а й різний його плин: перервний і безперервний. Скорбота через втрату близької людини, групи людей, (видатного) політичного чи громадського діяча, суспільне лихо тощо триває в межах звичаїв, традицій, культури. Зрозуміло, що кожна здорова людина реагує на таку втрату негативно, переживає її суб'єктивно, іноді потребує допомоги фахівця з психічного здоров'я. Прикро визнавати, що час не зцілює процес скорботи, а вчить жити, співіснувати з нею далі, прийняти як норму земного буття, зберігаючи пам'ять про когось. Щодо вічності, то у неї сакральний і релігійний зміст. Вона відображає ідеал етносу, є граничною межею між матеріальним і ідеальним (Шелюто, 2010: 95).

Отже, поняття душі постає масштабно (втілює енергетичні та космогонічні образи) та локально (тотожна образам лиха, часу, смерті), ідеально (космогонічна або духовна субстанція, енергетичний суб'єкт, психічний субстрат) та матеріально (церковна музика, небіжчик, люди).

Узагальнену поетичну інтерпретацію поняття душі в німецькомовній повоєнній ліриці ХХ століття відображено в таблиці 2, де скорочення «Кос.» означає космогонічний, «Кул.» культурологічний, «С» сакральний, «Р» релігійний, «Ф» філософський, «П» психологічний, «Б» біологічний, «Н» науковий, «І» інтегрований підходи. Останній підхід до зображення душі поеткою або поетом передбачає осмислення й поєднання різних поглядів, наприклад, космогонічного й са-

крального, релігійного й філософського, психологічного й культурологічного тощо. Знак «+» відповідає певній поетичній інтерпретації, знак «–» указує на її відсутність.

Таблиця 2

Різновиди поетичної інтерпретації поняття душі, за «Deutsche Lyrik Gedichte seit 1945»

Країна	Підхід								
	Кос.	С	Р	Ф	П	Б	Н	Кул.	І
ФРН	+	+	+	+	+	+	+	+	–
НДР	–	–	–	+	–	–	+	+	+
Австрія	–	–	+	+	+	+	–	+	+
Швейцарія	+	–	–	+	+	–	–	+	+
Люксембург	–	–	–	–	–	–	–	–	–

Табл. 2 дає змогу зробити висновок, що поетична інтерпретація поняття душі корелює насамперед з географією. До прикладу, поетки й поети ФРН тлумачать душу енциклопедично, НДР, Австрії і Швейцарії — селективно (вибірково), Люксембургу лишають на периферії. Енциклопедичність охоплює космогонічний, сакральний, релігійний, філософський, психологічний, біологічний, науковий та культурологічний підходи, селективність розмежовуємо умовно на два типи розуміння суті поняття душі: гомогенний і гетерогенний. Гомогенний допускає використання аналогічних підходів у межах двох і більше країн, гетерогенний вказує на наявність різноманітності, неоднаковості підходів відповідно.

Наприклад:

гомогенність характерна для космогонічного (ФРН, Швейцарія), релігійного, біологічного (ФРН, Австрія), філософського, культурологічного (ФРН, НДР, Австрія, Швейцарія), психологічного (ФРН, Австрія, Швейцарія), наукового (ФРН, НДР), інтегрованого (НДР, Австрія, Швейцарія) трактування душі;

гетерогенність — лише для сакрального (ФРН).

Загалом поетичну інтерпретацію аналізованого поняття можна класифікувати умовно на три різновиди: 1) типову, 2) перехідну, 3) нетипову. Вододіл між наведеними різновидами лежить у кількісних показниках: індекс типової поетичної інтерпретації становить 3 і вище, перехідної — 2, нетипової — 1. За таких міркувань, типовими

є філософський, психологічний, культурологічний та інтегрований підходи, перехідними постають космогонічний, релігійний, біологічний та науковий, відповідно, нетипові апелюють до сакрального підходу. В межах типових підходів виокремлюємо формально ядерну й приядерну мотивацію. Ядерна мотивація має максимальні, приядерна відносно максимальні показники на тлі теоретично можливих. У цьому контексті ядерні мотивації еквівалентні філософії та культурі, приядерні — психології та інтеграції (див. приклади вище).

Висновки. Розгляд семантичного наповнення поняття душі в німецькомовній повоєнній ліриці ХХ століття дозволяє зробити такі висновки: die Seele — космогонічний інструмент створення навколишнього світу, а das Herz, herz, die Brust, brust — його фізично матеріалізовані продукти. Космогонічна еволюція Seelenamte зумовила появу психічної енергії у вигляді суму arme Seelen, що наповнила фізичний простір і час. Нейтралізація суму стала можливою завдяки релігії Allerseelen, що супроводжувалася піснею, музикою, танцем. Очевидною є холодність (байдужість) людей загалом Es schneite in Herzen і любов чоловіків до жінок зокрема an denen ihr Herz hängt. Душа еквівалентна поліфункціональній ємності, що вміщує, зберігає, трансформує та транспортує систему цінностей в тому числі істинні знання. Її структура крихка, просторові параметри антропологічні (глибина — в жінці, широта — в чоловікові) й антропометричні (атом, молюск, птах, квітка, небо). Енергетичний потенціал душі аналогічний температурі повітря, силі вияву емоцій інтересу, страху та радості. Душу можна змоделювати на основі сакральності та Любові. Розрізняють «свої» й «чужі» душі. Знак модальності «чужих» душ негативний, «своїх» — позитивний або нейтральний.

Перспективним вважаємо подальше дослідження семантичного наповнення поняття душі в сучасних німецькомовних художніх прозових текстах.

ЛІТЕРАТУРА

Байсан Д. В. Репрезентація концепту СВОБОДА в англійській, німецькій та українській лінгвокультурах. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Філологічні науки. 2013. 32 (1). С. 3–7.

Бистрицька С. О. Історія розвитку танцю від первісного ладу до часів Середньовіччя. *Печатное слово*. 2007. 2/23. С. 96–99.

Бріцин В. Модальний аспект інтерпретації поетичного тексту. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. *Лінгвістичні науки*. 2021. 32. С. 35–44.

Голобородько К. Концепт «ДУША» в структурі духовного поля (на матеріалі поезії Олександра Олеся). *Південний архів*. Філологічні науки. 2002. Вип. XIV. С. 336–340.

Головіна О. Ю. Духовність особистості: проблеми та перспективи психологічного дослідження. *Психологія і особистість*. 2016. 1 (9). С. 278–289.

Горбань Ю. А., Білик Ю. І., Дячук Л. В. та ін. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV–XX століть. Київ : Знання, 2007. 439 с.

Грибач Л. Б. Імпровізація як частина сучасної моделі музичного супроводу класичного танцю. *Печатное слово*. 1/22. 2007. С. 65–67.

Донець С. І. Індивідуально-психологічні чинники духовного розвитку особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2017 2 (12). С. 22–27.

Ерофеева Л. А. Метафорический концепт SEELE (ДУША) в поэтической картине мира Р. М. Рильке. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов : Грамота, 2014. № 4 (34), ч. III. С. 60–66. ISSN: 1997–2911

Європа після Другої світової здалася сповненою нещаст'я і порожнечі. *Історична правда*. URL: <https://www.istpravda.com.ua/reviews/2021/01/28/158899/> (дата звернення: 31.08.2021).

Зуева Е. А. Развитие понятий die Seele (душа) и der Geist (дух) в немецком языке. *Международный научно-исследовательский журнал*. Екатеринбург : МНИЖ, 2013. Вып. 8 (15), ч. 2. С. 100–101. ISSN: 2303–9868.

Климишин О. І. Духовність як онтична властивість людини. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія психологічна. 2012. 2 (2). С. 313–322.

Ковбасюк Л. А., Романова Н. В. Сучасні лінгвістичні теорії: лекційні, практичні, самостійні модулі та тести. Херсон : Видавництво ХДУ, 2008. 96 с.

Левицкий В. В. Основы сравнительной морфологии германских языков. Черновцы : Рута, 2004. 127 с.

Лиманська О. В. До питання витоків сакрального танцю. Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті. 2015. 3. С. 48–52.

Максименко С. Д. Загальна психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 272 с.

Марчук А. І. Судова медицина. Київ : Генеза, 1997. 143 с.

Матяж С. В., Березянська А. О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]*. Серія: Соціологія. Вип. 213, т. 225. 2013. С. 27–30.

Минаева Н. С. К вопросу о понятии «душа» в психологии. *Известия Уральского государственного университета*. Серия 2: Гуманитарные науки. 2005. 39. С. 253–265.

Носенко І. Концепт «душа» та можливості його поетичної інтерпретації у творчості Миколи Вінграновського. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Лінгвістика. 2007. Вип. 5. С. 345–349.

Откович К. Ілюзія свободи: образ жінки від традиціоналізму до модернізму. Київ : КАРБОН, 2010. 210 с.

Параскевич П. К. Не було епохи для поетів, але були поети для епох! *Печатное слово*. 2005. 2/13. С. 64–66.

Петренко Н. В. Займенник у віршованих текстах американської поезії: когнітивно-семіотичний та лінгвосинергетичний аспекти: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.0.04. Харків : ХНУ ім. В. Н. Карізіна, 2008. 20 с.

Пименов Е. А., Пименова М. В. Антропоморфизм как один из способов концептуализации внутреннего мира. *З. Д. Попова, И. А. Стернин, В. И. Карасик и др. Введение в когнитивную лингвистику*. Севастополь : Рибэст, 2009. С. 184–212.

Пименова М. В. Концептосфера внутреннего мира человека. *З. Д. Попова, И. А. Стернин, В. И. Карасик и др. Введение в когнитивную лингвистику*. Севастополь : Рибэст, 2009. С. 128–183.

Пірен М., Ребкало В. Духовність особистості — основна цінність демократичного суспільства. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*. 2011. 2. С. 228–236.

Советский энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров. Москва : Советская энциклопедия, 1982. 1600 с.

Романова Н. В. Поетичні погляди давніх германців на світ та емоції: семантико-етимологічне дослідження. Херсон : Айлант, 2017. 180 с.

Саух П. Ю. Філософія. Житомир : Видавництво ЖДПУ, 2003. 254 с.

Секлитова Л. А., Стрельникова Л. Л. Словарь космической философии. Москва : Амрита-Русь, 2004. 208 с.

Стрельников А. И., Стрельникова Л. Л. Откровения Космоса. Москва : Амрита-Русь, 2008. 576 с.

Стяжкіна О. Особистісний світ жінки-літератора в Україні у другій половині ХХ століття: спроба антропологічного аналізу. URL: <https://uamoderna.com> (дата звернення: 31.08.2021)

Тресиддер Дж. Словарь символов. Москва : ФАИР-ПРЕСС, 2001. 448 с.

Хабибуллина А. З. Концепт ДУШИ в русской и восточных литературах. *Учёные записки Казанского университета. Гуманитарные науки*. 2011. 153, 2. С. 275–285.

Черенько Л. М. Модель рівня життя в умовах соціально-економічної нестабільності. Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2021. 423 с.

Шейнина Е. Я. Энциклопедия символов. Москва : АСТ ; Харьков: Торсинг, 2001. 591 с.

Шелюто В. М. Проблема сакрального як світоглядна проблема. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2010. 4. С. 94–101.

Bingel H. (Hrsg.). *Deutsche Lyrik Gedichte seit 1945*. München : dtv, 1978. 256 S.

Bingel H. *Alphabetisches Verzeichnis der Autoren mit ihren Gedichten. Deutsche Lyrik Gedichte seit 1945*. München : dtv, 1978. S. 229–253.

Bingel H. *Nachwort*. H. Bingel (Hrsg.). *Deutsche Lyrik Gedichte seit 1945*. München : dtv, 1978. S. 215–228.

Bulitta E., Bulitta H. *Wörterbuch der Synonyme und Antonyme*. Frankfurt am Main : Fischer Taschenbuch Verlag, 1991. 800 S.

Korolova T., Zhmayeva N. Prosody of negative modality in translation. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки*. 2021. 32. С. 74–83.

NDiaye I. A., Mусатаева М. В погоне за жар-птицей... Языковая объективация концепта ДУША в казахской, русской и польской лингвокультурах. *Acta Neophilologica*. 2020. XXII (2). С. 67–82 DOI: 10.31648/an.5585

WAHRIG. *Wörterbuch der deutschen Sprache*. München : dtv, 2012. 1152 S.

ПОЭТИЧЕСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ПОНЯТИЯ ДУШИ В НЕМЕЦКОЯЗЫЧНОЙ ПОСЛЕВОЕННОЙ ЛИРИКЕ XX ВЕКА

Наталья Романова

доктор филологических наук, доцент, профессор кафедры немецкой и романской
филологии Херсонского государственного университета

Украина

e-mail: vissensvelt@gmail.com

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-7444-3811>

АННОТАЦИЯ

Терминологическая неопределённость понятия души в психологии предопределяет дальнейший всесторонний анализ его вербализации с использованием новейших методов, ориентированных на проникновение в механизмы национального языкового творчества. Актуальность исследования детерминирована и общей направленностью современной лингвопозитики на рассмотрение семантики художественного текста в плоскости ментальных и психических процессов, что позволяет уточнить характер взаимодействия между языком и мышлением, между языком и эмоциональной сферой личности.

Цель статьи — выяснение семантического наполнения понятия души в немецкоязычной послевоенной лирике XX века.

Раскрыто понятие Seele «душа», определены его синонимы, отражены текстовые лексические средства, прослежены и соотнесены география, гендерный фактор и логико-семантические подходы к толкованию природы души, выделены и проанализированы семантические подгруппы, обозначающие феномен, установлены типичная, переходную и нетипичную поэтическую интерпретацию. Типичная поэтическая интерпретация основывается на индексе 3 и выше, переходная имеет индекс 2, нетипичная — индекс 1. К типичным подходам относим философский, психологический, культурологический и интегрированный (комбинированный), переходные подходы связаны с космосом, религией, биологией и наукой, нетипичным признаем сакральный подход. Доказаны этническое, культурное и гендерное разногласия в трактовке души, а также энциклопедичность взглядов поэтов и поэтов ФРГ, селективность (избирательность) поэтов и поэтов ГДР, Австрии, Швейцарии, периферийность (пренебрежение) — поэтов и поэтов Люксембурга.

Полученные результаты имеют существенное значение для выяснения специфики национальной концептосферы определенной культуры и типов вариантных языковых соответствий в ходе воспроизведения общезначимого этнокультурного содержания.

Ключевые слова: душа, поэтесса, поэт, ФРГ, ГДР, Австрия, Швейцария, Люксембург, поэтическая интерпретация, семантика.

POETIC INTERPRETATION OF THE CONCEPT OF THE SOUL IN GERMAN POSTWAR LYRICS OF THE XX CENTURY

Natalia Romanova

Doctor of Philological Sciences, Associate Professor, Professor of German and Romance
Philology Chair of Kherson State University

Ukraine

e-mail: vissensvelt@gmail.com

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-7444-3811>

SUMMARY

Terminological uncertainty of the concept of the soul in psychology necessitates further comprehensive analysis of its verbalization using the latest methods aimed at penetrating the mechanisms of national language creativity. The relevance of the study is determined by the general focus of modern linguistic poetics on the semantics of the literary text in the plane of mental processes, which allows to clarify the nature of the interaction between language and thinking, between language and emotional personality.

The purpose of summarized scientific research is to clarify the semantic content of the concept of the soul in the German-language postwar lyrics of the twentieth century.

The article reveals the concept of Seele “soul”, outlines its synonyms, reflects the lexical means of realization in the text fabric, traces and correlates geography, gender and logical-semantic approaches to interpreting the nature of the soul, identifies and analyzes semantic subgroups that denote the phenomenon. Quantitative indicators establish a “typical”, “transitional” and “atypical” poetic interpretation. “Typical” poetic interpretation is based on the index “3” and above, “transitional” has the index “2”, “atypical” — the index “1”. Typical approaches are philosophical, psychological, cultural and integrated (combined), transitional are cosmogonic, religious, biological and scientific, atypical are the sacred approach. The ethnic, cultural and gender differences in the interpretation of the soul, as well as the encyclopedic views of poets of Germany, the selectivity of poets of the GDR, Austria, Switzerland, outlying (neglect) of poets of Luxembourg are proved. The obtained conclusions are essential for clarifying the specifics of the national conceptosphere of a certain culture and the types of variant language equivalents in the course of reproduction of the common ethno-cultural content.

Key words: soul, poet, Germany, GDR, Austria, Switzerland, Luxembourg, poetic interpretation.

REFERENCES

- Baisan D. V. (2013). *Reprezentatsiia kontseptu SVOBODA v anhliys'kiy ta ukraïns'kiy linhokulturrakh [Representing the concept FREEDOM in English and Ukrainian]*. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka: Filolohichni nauky*, 32 (1). S. 3–7 [Proceeding of Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University: Philological Sciences, 32 (1). P. 3–7] [in Ukrainian]
- Bystrys'ka S. O. (2007). *Istoriia rozvytku tantsiu vid pervisnogo ladu do chasiv Seredniovichchia [History of dance development from the primitive system to the Middle Ages]*. *Pechatnoe slovo*, 2/23. S. 96–99 [Printed word, 2/23. P. 96–99] [in Ukrainian]
- Britsyn V. (2021). *Modal'ny aspekt interpretatsii poetychnoho tekstu [Modal aspect of interpretation of poetic text]*. *Naukovyi visnyk Pivdenoukraiïns'koho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushynskoho. Linhvistychni nauky*, 32. S. 35–44. [Scientific research issues of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky. Linguistic Sciences, 32. P. 35–44] [in Ukrainian]
- Holoborodko K. (2002). *Kontsept "DUSHA" v strukturi dukhoivnogo polia (na materialii poezii Oleksandra Olesia) [Concept "SOUL" in structure of spiritual field (based on poetry by Olexandr Oles)]*. *Pivdennyi arkhiv, Filolohichni nauky*, XIV. S. 336–340 [South archives. Philological Sciences, XIV. P. 336–340] [in Ukrainian]
- Holovina O. Iu. (2016). *Dukhovnist' osobystosti: problem ta perspektyvy psykholohichnoho doslidzhennia [Spirituality of the personality: problems and prospects of psychological research]*. *Psykholohiia I osobystist', 1 (9)*. S. 278–289 [Psychology and personality, 1 (9). P. 278–289] [in Ukrainian]
- Horban Iu. A., Bilyk Iu. I., Diachuk L. V. ta in. (2007). *Istoriia suchasnoho svitu: sotsialno-politychna istoriia XV–XX stolit [History of the modern world: social-political history of the XV–XX centuries]*. Kyiv: Znannia. 439 p. [in Ukrainian]
- Hrybach L. B. (2007). *Improvizatsiia iak chastyna suchasnoi modeli muzychnoho klasychnoho tantsiu [Improvisation as part of modern model of musical accompaniment of classic dance]*. *Pechatnoe slovo*, 1/22. S. 65–67 [Printed word, 1/22. P. 65–67] [in Ukrainian]
- Donets S. I. (2017). *Indyvidual'no-psykholohichni chynnyky dukhovnoho rozvytku osobystosti [Individual and psychological factors of spiritual development of personality]*. *Problemy suchasnoi psykholohii*, 2 (12). S. 22–27 [Problems of modern psychology, 2 (12). P. 22–27] [in Ukrainian]
- Erofeeva L. A. (2014). *Metaforichesky kontsept SEELE (DUSHA) v poeticheskoy kartine mira R. M. Rilke [Metaphorical concept of the SEELE (SOUL) in the poetic picture of the world R. M. Rilke]*. *Filologicheskie nauki. Voprosy teorii i praktiki*, 4 (34). Ch. III. S. 60–66. ISSN: 1997–2911 [Philological Sciences. Theory and Practice, 4 (34). P. III. P. 60–66. ISSN: 1997–2911] [in Russian]
- (2021). *Evropa piustia Druhoi svitovoi zdavalasia spovnenoiu neschast I porozhnechi [Europe after World War II seemed full of misery and emptiness]*. *Istorychna Pravda* URL: <https://www.istpravda.com.ua/reviews/2021/01/28/158899/> (data zvernennia: 31.08.2021) [Historical Truth URL: <https://www.istpravda.com.ua/reviews/2021/01/28/158899/> (date of application: 31.08.2021)] [in Ukrainian]
- Zueva E. A. (2013). *Razvitiie poniaty die Seele (dusha) I der Geist (dukh) v nemetskom iazyke [Development of the concepts of die Seele (soul) and der Geist (spirit) in German]*. *Mezhdunarodnyi nauchno-issledovatel'sky zhurnal*, 8 (15). Ch. 2. S. 100–101. ISSN: 2303–9868 [International research journal, 8 (15). P. 2. P. 100–101. ISSN: 2303–9868] [in Russian]
- Klymyshyn O. I. (2012). *Dukhovnist iak ontychna vlastyvis' liudyny [Spirituality as an ontic property of man]*. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav. Seriia psykholohichna*, 2 (2). S. 313–322 [Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs. Psychological series, 2 (2). P. 313–322] [in Ukrainian]
- Kovbasiuk L. A., Romanova N. V. (2008). *Suchasni linhvistychni teorii: lektiini, praktychni, samostiini moduli ta testy [Modern linguistic theories: lectures, practical, independent modules and tests]*. Kherson: University Press. 96 p. [in Ukrainian and German]
- Levitsky V. V. (2004). *Osnovy sravnitel'noy morfologii germanskikh iazykov [Basics of comparative morphology of Germanic languages]*. Chernovtsy: Ruta. 127 p. [in Russian and Germanic languages]
- Lymanska O. V. (2015). *Do pytannia vytyokiv sakralnogo tantsiu [To the question of the origins of sacred dance]*. *Tradytzii ta novatsii u vyschyi arkhitekturo-khudozhnyi osviti*, 3. S. 48–52 [Traditions and Innovations in Higher Architectural and Artistic Education, 3. P. 48–52] [in Ukrainian]
- Maksymenko S. D. (2018). *Zahalna psykholohiia [General Psychology]*. Kyiv: Center of educational literature. 272 P. [in Ukrainian]
- Marchuk A. I. (1997). *Sudova medytsyna [Forensic Medicine]*. Kyiv: Genesis. 143 p. [in Ukrainian]
- Matiash S. V., Berezianska A. O. (2013). *Klasyfikatsiia tsinnostey ta tsinnisnykh orientatsiy osobystosti [Classification of values and value orientations of the individual]*. *Naukovi pratsi. Seriia: Sotsiologhiia*, 213, T. 225. S. 27–30 [Scientific works. Sociology series, 213. Vol. 225. P. 27–30] [in Ukrainian]
- Minaeva N. S. (2005). *K voprosu o poniatii "dusha" v psikhologii [To the question of the concept of "soul" in Psychology]*. *Izvestiia Uralskogo gosudarstvennogo universiteta, Seriia 2, Gumanitarnye nauki*, 39. S. 253–265 [News of the Ural State university. Series 2, Humanities, 39. P. 253–265] [in Russian]
- Nosenko I. (2007). *Kontsept "dusha" ta mozhyvosti yoho poetychnoi interpretatsii u tvorchoisti Mykoly Vihranovskoho [The concept of the soul and the possibility of its poetic interpretation in the creation of Mykola Vihranovsky]*. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Seriia "Linhvistyka"*, 5. S. 345–349 [Scientific Bulletin of Kherson State University. Series "Linguistics", 5. P. 345–349] [in Ukrainian]
- Otkovych K. (2010). *Iliuziia svobody: obraz zhinky vid tradytsializmu do modernizmu [The illusion of freedom: the image of a woman from traditionalism to modernism]*. Kyiv: KARBON. 210 p. [in Ukrainian]
- Paraskevych P. K. (2005). *Ne bulo epokhy dlia poetiv, ale byly poety dlia epoch! [There was no epoch for poets, but there were poets for epochs!]*. *Pechatnoe slovo*, 2/13. S. 64–66 [Printed word, 2/13. P. 64–66] [in Ukrainian]
- Petrenko N. V. (2008). *Zaimennyk u virshoivanykh tekstakh amerykanskoï poezii: kohnityvno-semiotychny ta linhvosynerhetychny aspekty [Pronoun in the American Poetic Texts: Cognitive, Semiotic and Linguosynergetic Aspects]*. Dissertation abstract candidate of philology sciences. Kharkiv: Karazin National University. 20 p. [in Ukrainian and English]
- Pimenov E. A., Pimenova M. V. (2009). *Antropomorfizm kak odin iz sposobov kontseptualizatsii vnutrennego mira [Anthropomorphism as one of the ways to conceptualize the inner world]*. Z. D. Popova, I. A. Sternin, V. I. Karasik I dr. *Vvedenie v kognitivnuu lingvistiku [Introduction to cognitive linguistics]*. Sevastopol: Ribest. P. 184–212 [in Russian]
- Pimenova M. V. (2009). *Kontseptosfera vnutrennego mira cheloveka [The conceptsphere of the inner world of a person]*. Z. D. Popova, I. A. Sternin, V. I. Karasik I dr. *Vvedenie v kognitivnuu lingvistiku [Introduction to cognitive linguistics]*. Sevastopol: Ribest. P. 128–183 [in Russian]

Piren M., Rebkało V. (2011). *Dukhovnist osobystosti — osnovna tsinnist demokratychnoho suspilstva* [Spirituality of the individual — the main value of a democratic society]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnogo upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*, 2. S. 228–236 [Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, 2. P. 228–236] [in Ukrainian]

Prokhorov A. M. (ed.) (1982). *Sovetsky entsiklopedichesky slovar* [Soviet encyclopedic dictionary]. Moskva: Sovet encyclopedia. 1600 p. [in Russian]

Romanova N. V. (2017). *Poetychni pohliady davnikh hermantsiv na svit ta emotsii: semantyko-etymolohichne doslidzhennia* [Poetic views of the ancient Germans on the world and emotions: semantic and etymological research]. Kherson: Ailant. 180 p. [in Ukrainian and German]

Saukh P. Iu. (2003). *Filosofia* [Philosophy]. Zhytomyr: University Press. 254 p. [in Ukrainian]

Seklitova L. A., Strelnikova L. L. (2004). *Slovar kosmicheskoy filosofii* [Dictionary of cosmic philosophy]. Moskva: Amrita-Rus. 208 p. [in Russian]

Strelnikov A. I., Strelnikova L. L. (2008). *Otkroveniia Kosmosa* [Cosmic revelations]. Moskva: Amrita-Rus. 576 p. [in Russian]

Stiazhkina O. (2021). *Osobystisny svit zhinky-literatora v Ukraini u druihyi polovyni XX stolittia: sprobna antropolohichnoho analizu* [Personal world of a woman writer in Ukraine in the second half of the XXth century]. URL: <https://uamoderna.com> (date of application: 31.08.2021) [in Ukrainian]

Tresidder Dzh. (2001). *Slovar simvolov* [The Hutchinson Dictionary of Symbols]. Moskva: FAIR-PRESS. 448 p. [in Russian]

Khabibullina A. Z. (2011). *Kontsept DUSHI v russkoy i vostochnoy literaturakh* [The concept of the SOUL in Russian and oriental literature]. *Uchenye zapiski Kazanskogo universiteta. Gumanitarnye nauki*, 153, 2. S. 275–285 [Scientific notes of Kazan University. Humanitarian sciences, 153, 2. P. 275–285] [in Russian]

Cherenko L. M. (2021). *Model rivnia zhyttia v umovakh sotsialno-ekonomichnoi nestabilnosti* [Model of living standards in conditions of socio-economic instability]. Kyiv: Institute of Demography and Social Research named after M. V. Ptukha NAS of Ukraine. 423 p. [in Ukrainian]

Sheinina E. Ia. (2001). *Entsiklopediia simvolov* [Encyclopedia of symbols]. Moskva: AST. 591 p. [in Russian]

Sheliuto V. M. (2010). *Problema sakralnoho iak svitohliadna problema* [The problem of the sacred as a worldview problem]. *Nauka. Relihiia. Suspilstvo*, 4. S. 94–101 [Science. Religion. Society, 4. P. 94–101] [in Ukrainian]

Bingel H. (Hrsg.) (1978). *Deutsche Lyrik Gedichte seit 1945*. München : dtv. 256 S. [in German]

Bingel H. (1978). *Alphabetisches Verzeichnis der Autoren mit ihren Gedichten*. *Deutsche Lyrik Gedichte seit 1945*. München : dtv. S. 229–253 [in German]

Bingel H. (1978). *Nachwort*. H. Bingel (Hrsg.). *Deutsche Lyrik Gedichte seit 1945*. München : dtv. S. 215–228 [in German]

Bulitta E., Bulitta H. (1991). *Wörterbuch der Synonyme und Antonyme*. Frankfurt am Main : Fischer Taschenbuch Verlag. 800 S. [in German]

Korolova T., Zhmayeva N. *Prosody of negative modality in translation*. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки*, 32. 2021. С. 74–83.

NDiaye I. A., Musataeva M. V. (2020). *V pogone za zhar-ptitsej... Iazykovaia obektivatsiia kontsepta DUSHA v kazakhskoy, russkoy i pol'skoy lingvokulturakh* []. *Acta Neophilologica*, XXII (2). P. 67–82 DOI: 10.31648/an. 5585 [in Russian]

Мусатаева М. В погоне за жар-птицей... Языковая объективация концепта ДУША в казахской, русской и польской лингвокультурах. *Acta Neophilologica*, XXII (2), 2020. С. 67–82 DOI: 10.31648/an. 5585

WAHRIG (2012). *Wörterbuch der deutschen Sprache*. München : dtv. 1152 S. [in German]

Стаття надійшла до редакції 09.09.2021